

E-LOGOS

ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY

ISSN 1211-0442

5/2014

University of Economics
Prague

Európsky parlament a (jeho) ľudská podstata

Robert Burgan

Abstract

In the first part of this paper I discuss the most important ideas of Coenen et al. study about human enhancement (2009), which was very recently elaborated for European Parliament. In the second part I define human essence and human nature as such, emphasizing that human essence is not biological but psycho-socio-cultural and human nature not only bio-psycho-socio-cultural but at the same time physical, chemical and geological. Finally, in the third part I very briefly describe the conditions, under which our human or social form of motion of matter will be definitely substituted by more perfect and „moral“ supersocial form of motion.

Keywords: human essence, human nature, supersocial form of motion of matter.

Abstrakt

V prvej časti tohto príspevku diskutujem o hlavných myšlienkach Coenenovej et al. štúdie (2009) o ľudskom zdokonaľovaní, ktorá bola nedávno vypracovaná pre Európsky parlament, v druhej časti definujem ľudskú podstatu a prirodzenosť ako takú, zdôrazňujúc, že ľudská podstata nie je biologická, ale sociálno-kultúrna, a ľudská prirodzenosť nielen bio-psycho-socio-kultúrna, ale súčasne aj fyzikálna, chemická a geologická. V tretej časti nakoniec veľmi stručne opisujem podmienky, za ktorých bude naša ľudská alebo sociálna forma pohybu hmoty definitívne vystriedaná dokonalejšou a „morálnejšou“ nadsociálnou formou pohybu.

Kľúčová slova: ľudská podstata, ľudská prirodzenosť, nadsociálna forma pohybu hmoty.

Pokiaľ sa práve pýtate, čo má spoločné Európsky parlament s ľudskou podstatou, resp. aký má zmysel presne vymedzovať či určovať jeho ľudskú podstatu¹, tak vás musím ubezpečiť, že na obidve práve položené otázky je možné odpovedať kladne – Európsky parlament nielenže podľa všetkého disponuje určitou predstavou o (svojej) ľudskej podstate, ale je aj pripravený túto svoju víziu v dohľadnej dobe uviesť do života. Už pred štyrmi rokmi bola totiž na jeho objednávku vypracovaná štúdia *Zdokonaľovanie človeka*, v rámci ktorej Coenen et al. (2009) nielen opísali najpravdepodobnejšie vývojové trajektórie a najaktuálnejšie problémy v danej výskumnej oblasti, ale aj navrhli (tamže, s. 3) Európskemu parlamentu zriadenie dočasného výboru alebo pracovnej skupiny, ktorá bude vypracúvať normatívne rámce pre efektívnu politiku Európskej únie pri čoraz zjavnejších snahách zdokonaľovať či vylepšovať človeka.

Objektívne treba uznať, že táto vyše dvestostranová štúdia prináša viacero mimoriadne zaujímavých až principiálnych poznatkov (alebo zistení). Ako napríklad uvádzajú autori na 18. strane, v samotnej medicínskej praxi sa čoraz viac začína zahmlievať či stierať hranica medzi terapiou a neterapeutickým zdokonaľovaním človeka. A hoci je tento posun od terapie k zdokonaľovaniu človeka postupný a v žiadnom prípade teda nie revolučný, predsa len platí, že medzi terapiou a zdokonaľovaním ľudského subjektu je zásadný rozdiel, pretože terapia sa (tamže, s. 20) končí priebežným vyliečením pacienta, zatiaľ čo zdokonaľovanie je neustále poháňané dopredu technologickým imperatívom. Veľmi zaujímavé (tamže, s. 59) je aj ich vymedzenie tzv. *medikalizácie* ako zmeny perspektívy v pohľade na človeka a celého súboru s tým súvisiacich procesov zameraných na sústavné medicínske vylepšovanie človeka.

V jej rámci sa nielen donedávna bežne akceptované kozmetické chyby či „nedostatky“ stávajú predmetom čoraz širšieho spektra medicínskych zásahov, ale dochádza aj k zvláštnej redukcii ľudskej podstaty (alebo prirodzenosti), ktorá sa začína čoraz viac „biologizovať“, pretože jej sociálny rozmer vďaka ľahšie a rýchlejšie dostupným medicínskym zásahom rovnako rýchlo a *zdanlivo* nenávratne ustupuje do pozadia, ako je zrejme najmä z diskusie o ritalíne ako lieku na ADHD (t. j. poruchy pozornosti alebo hyperaktivity) u čoraz väčšieho počtu detí, pri ktorom sa celkom oprávnene vynárajú podozrenia, že sa najmä v USA používa aj v prípadoch, kedy by bolo oveľa vhodnejšie zmeniť výchovné metódy či prístupy², alebo z diskusie o tzv.

¹ Tento text o ľudskej podstate a prirodzenosti vychádza súčasne v zborníku (*Úvahy o ľudskosti a ekologickosti človeka a jeho ľudskej prirodzenosti a podstate*, ktorý vydáva Technická univerzita vo Zvolene.

² Ako pritom uvádzajú Coenen et al. (tamže, s. 81), v USA je na ADHD diagnostikovaných až sedem percent detí vo veku 3-17 rokov, zatiaľ čo v Taliansku máloktorý psychiater považuje túto diagnózu za vedecky relevantnú, resp. hodnú povšimnutia.

predimplantačnej genetickej diagnóze (PGD) ako metóde, na základe ktorej sú už dnes zo súboru embryí vyberané na donosenie *len tie so želanými vlastnosťami*.³

Autorom štúdie dávam takisto za pravdu aj v tom, že mnohí radikálni transhumanisti⁴ (tamže, s. 22) nekorektne prirovnávajú vedecko-technické zásahy do ľudského tela k dávno používaným a osvedčeným medicínskym technikám či praktikám, ani nehovoriac o ich eschatologických víziách, ktoré zase zakrývajú fatálny nedostatok dôkazov o efektívnosti aktuálne jestvujúcich metód neterapeutického zdokonaľovania človeka, či rovnako naivnej predstave niekorych libertariánskych transhumanistov (tamže, s. 46) o možnosti preniesť či „implantovať“ ľudskú myseľ do počítačovej siete podobne ako nejaký softvérový program. No a v neposlednom rade som rovnako ako oni presvedčený, že v súčasnosti (tamže, s. 132) skutočne potrebujeme nejakú orientujúcu víziu ďalšieho medicínskeho a technologického zdokonaľovania človeka, ktorá by mala podporovať sociálnu kohéziu a spravodlivosť.

Na rozdiel od nich však hlboko pochybujem o tom (tamže, s. 102), že v súčasnosti v našej transatlantickej alebo euroamerickej civilizácii disponujeme nejakým zreteľne vyhraným súborom hodnôt vzťahujúcich sa k ľudskej podstate alebo prirodzenosti, na základe ktorého by sme mohli vyššie spomenutú víziu aspoň rámcovo načrtnúť, najmä ak je takáto myšlienka v rozpore s ich tvrdením z 18. strany, podľa ktorého by „koncept ľudského zdokonaľovania nemal byť založený na žiadnom dopredu vymedzenom pojme normálnosti“. Vzhľadom na to, že ide podľa všetkého o *najdôležitejší decízny problém súčasnosti*, ku ktorému by sa mali v rámci konštruktívneho demokratického diskurzu vyjadriť všetci občania a medzi nimi najmä tí, ktorí majú definovanie ľudskej podstaty a prirodzenosti takpovediac v náplni svojej práce, *t. j. filozofi*, považoval som za dôležité vstúpiť do takéhoto diskurzu niekoľkými poznámkami.

Ak som však mal zostať na úrovni doby, v ktorej sa čoraz väčší dôraz kladie na formálnu „vybrúsenosť“ filozofovej výpovede a čoraz menší na jej obsahovú vyváženosť, musel som zvoliť trochu netradičný postup a namiesto priamočiareho prechodu k téme uvažovať najprv nad tým, čo to vlastne je *pojem ako taký* a ako ho správne používať, potom od seba (aspoň provizórne) *odlíšiť ľudskú podstatu*

³ Niektorí čitatelia budú možno prekvapení, ale medzi tri európske krajiny, kde sa PGD v čase vydania správy praktikovalo v najväčšom rozsahu, patrila aj Česká republika. O tom, aký silný etický „náboj“ v sebe PGD nesie, som sa pritom viackrát presvedčil počas vyučovania spoločenskovedných predmetov, keď som študentom porozprával o pokuse trpasličích manželov Reynoldsovcov „vybaviť si“ vlastné, im podobné trpasličie dieťa, ktorý sa skončil neúspechom len kvôli ich privysokému veku.

⁴ Ciele transhumanistického hnutia sú už dnes dostatočne známe, preto len pre lepšiu orientáciu v ďalšom texte pripomeniem, že transhumanisti nielen predpokladajú, ale všetkými dostupnými prostriedkami sa aj snažia navodiť *technologický skok*, počas ktorého by boli ľudia pretransformovaní na netrpiace a nesmrteľné „bytosti“, schopné plnohodnotne „žiť“ v oveľa širšom spektre životných prostredí ako súčasní ľudia. Bohužiaľ, ako ďalej uvádzam, mnohí transhumanisti sú presvedčení libertariáni, a tak veľmi nezodpovedne ignorujú najmä sociálne a kultúrne vývojové činitele.

a prirodzenosť a následne ľudskú podstatu nielen čo najvierohodnejšie vymedziť, ale ukázať aj na jej „prirodzené“ hranice, a to tak smerom do minulosti, ako aj budúcnosti, kedy bude celkom reálne *uvažovať buď o jej nezvratnom zániku, alebo radikálnej transformácii* na niečo, čo je zatiaľ neuchopiteľné našimi konceptuálnymi prostriedkami. Pokiaľ ide o definíciu pojmu ako takého, pozoruhodné je podľa mňa najmä to, že najdôslednejšie uvažujúci filozofi či logici sa pri jeho vymedzovaní v zásade zhodujú.

Nechápu totiž pojem jednoducho ako pomenovanie určitého objektu, pomocou ktorého ho vyčleňujeme z celku reality, ale skôr ako veľmi užitočný epistemický nástroj alebo „predpis“, pomocou ktorého celý poznávací proces de facto usporadúvame a organizujeme. P. Materna vo svojom texte z roku 1995 napríklad na 15. strane definuje pojmy ako určité „identifikačné procedúry“, pomocou ktorých identifikujeme objekty, zohľadňujúc pritom najmä ich *extenziu a intenziu*. Jednoducho povedané, kým v prvom prípade, t. j. pri extenzii pojmu, hovoríme o *triede indivíduí*, v druhom, t. j. pri jeho intenzii už hovoríme o *ich vlastnostiach*, pričom intenzie, ku ktorým patria aj propozície, veličiny a pod. (tamže, s. 41, 42; podč. P. M.), „*môžu nadobúdať určité hodnoty v závislosti na stave sveta v danom okamžiku*“. Uvedené rozlíšenie vystupuje do popredia najmä vo vzťahu k všeobecným neempirickým a empirickým pojmom.

V prvom prípade (tamže, s. 88, 89) je rozsahom všeobecného neempirického pojmu (ako je napríklad „trojuholník“) jednoznačne zadaná určitá trieda abstraktných objektov, v druhom (pri empirickom pojme „planéta“) už nie(len) určitá trieda (Merkúr, Venuša, ..., Neptún), ale hlavne vlastnosť byť (do určitej miery) planétou *v aktuálnom svete a čase*. Dôsledky takéhoto epistemického posunu v chápaní pojmov sú doslova neuveriteľné, pretože práve vo vzťahu k *inteligencii* ako jednej z vlastností, ktorá sa zvykne spájať s pojmom „človek“, o ktorý nám tu predovšetkým ide, môže potom I. Havel (2013, s. 8-9) poznamenať, že môže byť tak individuálna, čiže vzťahujúca sa k jedinému človeku, *ako aj generická*, predstavujúc tak historický „agregát“ najlepších vlôh a schopností *určitej skupiny ľudí*, ktorí individuálne môžu disponovať takýmito vlohami či schopnosťami v rôznej, niekedy až v zanedbateľnej miere.

B. Carr vo svojom *Úvode do metafyziky* (2007, s. 122) takisto definuje pojem ako určité pravidlo, „ktoré riadi, kedy daný fakt existuje... čo umožňuje, aby jeho vlastník videl svet určitým spôsobom, aby spoznal exemplár istého druhu v skutočnosti alebo si ho predstavil v mysli“, kým D. P. Gorski (1963, s. 22-23, 99) vymedzuje najprv pojem ako myšlienku, „v ktorej sa odrážajú všeobecné a podstatné vlastnosti a vzťahy predmetov skutočnosti“, a potom aj *konkrétne* ako systém „jednotlivých určení predmetov, odhaľujúci ich zákonité podstatné súvislosti“, na základe čoho však môžu byť vymedzené aj tzv. *prirodzené druhy* ako reálne a „*naturálne*“ existujúce objekty

vedeckého skúmania, ktoré podľa R. Boyda (in Slater – Borghini, 2011, s. 17-18) možno chápať ako triedy fenoménov, ktoré sú vymedzené „zhlukmi“ ich homeostatických vlastností, sprostredkúvajúcimi ich identitu aj reprodukciu.

Ako totiž upozorňuje P. Materna (tamže, s. 120), pri definovaní výskumných objektov bádatelia často narážajú na problém vágnosti, resp. neurčitosti definičných kritérií, keď, ako ukázal M. Black na príklade bez tvarého kusu dreva, ktorý sa postupne mení na stoličku, je veľmi ťažké určiť, kedy daný kus dreva (resp. predmet vôbec) prestáva byť sám sebou a stáva sa stoličkou (a teda niečím celkom iným alebo novým). V bezprostrednom vzťahu k našej tematike tak G. Tononi analogicky konštatuje (2007, s. 287-299), že každý fyzikálny systém môže disponovať subjektívnou skúsenosťou a vedomím v závislosti od toho, do akej miery dokáže integrovať informáciu, a tak je možné ustanoviť kontinuum vedomých procesov, ktoré hladko prechádza až ku kojencom, plodom v maternici či dokonca akýmkoľvek živočíchom s nervovou sústavou, čo sa však zdá byť očividne v rozpore s vyššie uvedenými ideami.

Ak totiž začneme človeka dôsledne chápať ako prirodzený druh alebo špecifickú formu pohybu hmoty (FPH), budeme sa môcť nielen vyhnúť takýmto definičným problémom, keď sme de facto nútení prisúdiť vedomie aj jednotlivým serverom v globálnej počítačovej sieti, ale budeme môcť odlišiť od seba aj ľudskú podstatu a prirodzenosť bez ohľadu na to, že oba tieto pre nás kľúčové pojmy sa v mnohých filozofických či všeobecnovedných textoch buď nerozlišujú, alebo používajú synonymne či alternatívne. Podobne ako J. Locke preto budem rozlišovať medzi primárnymi a sekundárnymi kvalitami (alebo vlastnosťami) človeka, pričom *za primárne* budem považovať práve tie, ktoré nás robia prirodzeným druhom, teda nie tie, ktorými je daná naša biologická prirodzenosť (ako sú trávenie, močenie, sexuálne obcovanie, rozmnožovanie atď.), ale tie, ktoré nám *umožňujú vyrábať* (t. j. reč, myslenie a vedomie).

Samotné primárne kvality ľudského druhu alebo sociálnej FPH teda nebudem chápať ako raz a navždy dané, ako nejaké posledné míľniky či definitívne hranice vývoja vo vesmíre⁵, ale ako konštitutívne prvky či vlastnosti ľudskej podstaty, ktorá v určitom čase vznikla a skôr či neskôr zanikne úplne (napríklad vymretím ľudského

⁵ Pojem „vývoj vo vesmíre“ je *terminus technicus*. Od publikovania mojej dizertačnej práce s názvom *Antropocentrizmus a antropický princíp* (2012) sa totiž snažím dôsledne rozlišovať medzi tromi typmi vesmírných vývojových procesov – *vývojom vesmíru* ako jedinečného fyzikálneho systému s jasne vymedzeným začiatkom i koncom, ako aj s vlastnými štruktúrnymi (alebo stavebnými) prvkami a špecifickými zákonmi, *vývojom vo vesmíre* ako vývojom tej časti vesmírneho substrátu (alebo celku), ktorá tvorí vývinový rad jednotlivých FPH, ktoré ako také zaberajú postupne čoraz menšiu časť z tohto celku, zatiaľ čo ich stavebné prvky sa sústavne zväčšujú (aby mohli odraziť ich rastúcu komplexnosť), a nakoniec zatiaľ len hypotetickým (*multi*)vesmírnym vývojom v pravom slova zmysle, ako „postupným“ striedaním jednotlivých vesmírov v rámci *jednoduchej* (a *cyklickej*) *reprodukcie organických systémov*, presne vymedzenej V. Černíkom v jeho knihe *Systém kategórií materialistickej dialektiky* (1986, s. 431-433).

rodu, alebo transformáciou sociálnej FPH na vyššiu, nadsociálnu FPH), a z tejto pozície aj klasifikovať a posudzovať tradičné vymedzenia ľudskej podstaty (alebo prirodzenosti) tak, ako ich nachádzame vo filozofickej a všeobecnovednej literatúre. Do prvej, veľmi vyhranenej názorovej skupiny tak zaraďujem autorov, ktorí z tých či oných dôvodov *odmietajú samotné vymedzovanie ľudskej podstaty*, resp. človeka *úplne vyčleňujú zo živej prírody*, do druhej skupiny autorov, ktorí ho *definujú ako biologický druh*, a do tretej tých, ktorí ho rovnako ako ja považujú za *prirodzený druh*.

Len v konfrontácii so širokým spektrom názorov vzťahujúcich sa k ľudskej podstate a prirodzenosti totiž podľa môjho názoru môže vystúpiť do popredia vedecká a epistemická produktivnosť tej definície ľudskej podstaty a prirodzenosti, ktorú tu postupne prezentujem a presadzujem, ako je zrejmé aj zo vcelku alibistického tvrdenia H. Arendtovej, ktorú si inak veľmi vážim, podľa ktorého (1958, s. 10) „nič nás neopravňuje predpokladať, že človek má nejakú prirodzenosť alebo esenciu v tom zmysle, ako ju majú ostatné veci... a ak ju aj má, tak len Boh by ju mohol poznať a definovať“. H. Arendtová však určite nie je jedinou autorkou, ktorá zastáva takýto názor – naopak, dá sa povedať, že prinajmenšom v rámci kontinentálnej filozofie, ktorá sa aj vďaka fenomenologickej filozofii vcelku úspešne „odzátvorkovala“ od aktuálneho vedeckého poznania, sú takéto postoje ak aj nie bežné, tak určite nie výnimočné.

Dokonca aj tak precízne argumentujúci autori ako E. Cassirer a M. Scheller, v ktorých klasických antropologických textoch ešte aj dnes môžeme nájsť viacero vyslovene moderne vyznievajúcich myšlienok o rozdieloch medzi biologickou a sociálnou FPH alebo, ak chcete, zvieraťom a človekom, nakoniec spochybnia samotné vymedzovanie tejto podstaty a človeka definitívne vytrhnú z celku neživej a živej prírody, keď E. Cassirer najprv zdôrazní (1977, s. 140), že ak vôbec má predložiť nejakú definíciu podstaty človeka, tak tú „možno pochopiť len ako funkcionálnu definíciu, a nie substancálnu“, konštatujúc ďalej, že človeka najlepšie charakterizuje jeho dielo, ktoré však v závere svojej knihy (tamže, s. 363) vymedzuje *vyslovene ideálne* ako slobodný svet jazyka, umenia, náboženstva či vedy, v rámci ktorého sa človek postupne sebaoslobodzuje podľa všetkého *práve od prírodných limitov či daností*.

V pasci ľudskej metafyzickej a existenciálnej výlučnosti rovnako končí aj M. Scheller, a to aj napriek tomu, že veľmi presvedčivo zdôvodňuje odlišnosť zvierať a ľudí (1968, s. 74, 75) na základe *ľudského sebavedomia* ako špecifickej dispozície alebo schopnosti „povzniesť sa sám nad seba – ako živú bytosť – a z jedného centra... urobiť všetko, okrem iného aj samého seba, predmetom svojho poznania“, pretože toto centrum následne „amputuje“ z celku reality, zdôrazňujúc, že „samé nemôže byť ‚časťou‘ práve tohto sveta, nemôže teda ani mať určité niekde a niekedy“ a musí preto spočívať „vo zvrchovanom základe bytia samého“, ktorým je zvrchovaný *duch* ako „jediné

bytie, ktoré je samo neschopné spredmetnenia“ a paradoxne nestojí len na konci celého ním opisovaného vesmírneho vývinového procesu, ale aj na jeho začiatku, resp., *je stále prítomné* v paralelnom kvázimateriálnom a kváziprírodnom bytí.

Po publikovaní Wilsonovej knihy *O ľudskej prirodzenosti* (1993) sa potom najmä medzi tzv. ekofilozofmi, ale aj medzi mnohými biológmi a antropológmi stalo módnym definovať človeka v podstate ako *biologický druh*, ktorého správanie je prednostne určené biologicky, napríklad jeho genómom alebo genetickým kódom, ktorý dopredu predurčuje či dokonca priamo predpisuje, ako sa človek môže a bude správať, pričom hranice medzi biologickým a sociálno-kultúrnym (alebo ľudským) sa začali ešte viac stierať a rozmazávať potom, ako niektorí filozofi prijali za svoju hlboko pomýlenú a redukcionistickú hypotézu R. Dawkinsa o existencii mémov ako špecifických jednotiek tzv. kultúrnej informácie, ktoré sa rovnako ako jeho nemenej sporné sebecké gény šíria *bezo zmeny* z jedinca na jedinca a v závislosti od svojej vitality ho buď úspešne infikujú, alebo nijako neovplyvnia a definitívne vymierajú.

A hoci od publikovania Dawkinsovej memetickej hypotézy bola táto opakovane a veľmi vecne kritizovaná napríklad M. Dokulilom v zborníku *Mémy a veda* (2004), ako aj niektorými ďalšími českými i zahraničnými autormi, mnohí bádatelia ju nielenže naďalej prezentujú ako plodnú myšlienku, ale objavujú sa aj ďalšie redukcionistické koncepcie, podľa ktorých, ako tvrdia napríklad J. Zrzavý et al. (2004, s. 93), príčinou hominizácie nemohli byť ani lov, ani myslenie či používanie zložitých nástrojov, keďže „toto všetko v menej extrémnej podobe nachádzame aj u šimpanzov“, ale nejaké ďalšie, zatiaľ neznáme faktory, či ešte odvážnejšie tvrdenia, podľa ktorých „existuje tvrdé, neredukovateľne uvzaté a kultúrou nedosiahnuteľné jadro biologickej naliehavosti, biologickej nevyhnutnosti a biologického *rozumu*, ktoré si vyhradzuje právo, ktoré skôr či neskôr uplatní, kultúru súdiť, vzdorovať jej a revidovať ju“.⁶

Našťastie, popri nich sa čoraz viac začínajú presadzovať koncepcie, podľa ktorých sú ľudia zvláštnym prirodzeným druhom, ako vyplýva napríklad z argumentácie F. Ayalu (2008, s. 246-250), podľa ktorého v prípade kultúry máme do činenia s *novým druhom evolúcie*, t. j. s adaptáciou pomocou technických prostriedkov, ktoré *vôbec nie sú biologické*, s prenosom informácií v rámci *nadblogickej dedičnosti* a pod., na základe čoho je možné konštatovať, že ľudská prirodzenosť je skutočne bio-psycho-socio-kultúrna a psychické ako také je akýmsi spájacím mostíkom medzi biologickým a sociálno-kultúrnym, ako tvrdí nielen B. F. Poršnev (1979, s. 144-145), ale aj celý rad autorov zborníka, ktorý už dávnejšie vyšiel na počesť J. Piageta, podľa ktorých pri vysvetľovaní vzniku a špecifickosti človeka nevystačíme s ideou prirodzeného výberu, ale musíme zohľadniť aj relevantné sociálne a kultúrne činitele.⁷

⁶ Ako tvrdí L. Trilling (in Wilson, 1993, s. 83; podč. L. T.).

⁷ Niektorým čitateľom sa môže zdať moja definícia ľudskej prirodzenosti ako bio-psycho-socio-kultúrnej príliš všeobecná či dokonca málo „inteligibilná“, k čomu si dovoľím poznamenať, že je tomu tak naozaj len na prvý

Ako napríklad podotýka K. Gibsonová (2005, s. 131), aj pokiaľ ide o vyrábanie nástrojov ako takých, existuje zásadný rozdiel medzi šimpanzmi a ľuďmi, spočívajúci v tom, že zatiaľ čo šimpanzy dokážu vyrobiť jednoduché nástroje z prvkov toho istého druhu či materiálu, ľudia naopak idú oveľa ďalej a nielenže pri výrobe nástrojov používajú rôzne materiály, ale dokážu navzájom kombinovať rôzne predtým vyrobené prvky či nástroje. V. Gallese (tamže, s. 180, 185) už otvorene kritizuje kognitívne vedy kvôli ich redukcionistickej orientácii na vymedzenie formálnych pravidiel usporadúvajúcich „solipsistickú myseľ“, zdôrazňujúc, tak ako dávno pred ním H. Mead, L. S. Vygotskij a mnohí ďalší vedci⁸, že naša schopnosť porozumieť druhým zďaleka nie je predurčovaná len našimi mentálnymi a lingvistickými schopnosťami, ale je pevne „zakotvená v relačnej povahe našich interakcií s druhými ľuďmi“.

E. Batesová (tamže, s. 208-209, 228) pokračuje v polemike s tzv. evolučnými psychológmi a ich sympatizantmi, najmä s P. Fodorom, S. Pinkerom a N. Chomskym, konštatujúc okrem iného, že ich pokus spojiť modulárnu lokalizáciu jednotlivých kognitívnych funkcií v rámci ľudského mozgu s doktrínou dedičnosti je len ďalším variantom veľmi pochybných frenologických výskumov, ktoré sú v ostrom rozpore s experimentálnym výskumom mozgu tak u primátov, ako aj samotných ľudí, v rámci ktorého sa ukázalo, že mozog je mimoriadne plastický orgán, ktorý najmä v prvých fázach svojho vývoja dokáže kompenzovať lokálne poškodenie a rozvinúť vyššie kognitívne funkcie aj mimo s nimi bežne spájaných oblastí, zatiaľ čo D. Slobin (tamže, s. 279) dokazuje, že jazyk musel vzniknúť počas komunikácie medzi jednotlivcami, a nie v geneticky určenej mozgovej architektúre izolovaného predka.

Ako však určite tušia pozorní čitatelia tohto časopisu, vymedzením ľudskej prirodzenosti ako *bio-psycho-socio-kultúrnej* sa skutočná polemika o tom, čo to znamená byť človekom, iba začína. Nejde pritom len o to, že takto vymedzená ľudská prirodzenosť a spolu s ňou sčasti aj ľudská podstata by mali byť konzekventne a logicky usúvzťažnené s viacerými s nimi priamo súvisiacimi pojmami či entitami, ako sú napríklad vedomie, myseľ, reč, identita, duša alebo vlastné „Ja“, ani o to, že všetky práve spomenuté entity sú nateraz v príslušnej filozofickej a špeciálnovednej literatúre vymedzované veľmi nejednoznačne (pričom vedomie sa bežne zamieňa s myslou, duša s identitou a vlastné „Ja“ s tým „výrezom“ reality, ktorý momentálne pozorujeme

pohľad, pretože nielen zahŕňa všetky typické procesy, realizujúce sa v rámci ľudskej bytosti, ale aj naznačuje určitú hierarchiu v nej zahrnutých kvalít, keď psychické spája nižšie biologické s vyšším sociálno-kultúrnym, ktoré je pre človeka a sociálnu formu pohybu hmoty vôbec naozaj tým najviac určujúcim alebo príznačným. Inak povedané, daná definícia nie je len deskriptívna a sumarizujúca, ale aj geneticko-historická a intenzitná.

⁸ Pozri Martin, R., Barresi, J.: *The Rise and Fall of Soul and Self* (2006, s. 250-251), kde H. Mead nielen rovnako ako M. Scheller zdôrazňuje význam sebareflexie pre konštituovanie jedincovho sebavedomia alebo jeho vlastného „Ja“, ale dodáva aj, že takéto sebavedomie môžeme nadobudnúť až potom, ako sa na seba dokážeme „pozrieť“ z perspektívy generalizovaného iného „Ja“, zatiaľ čo L. S. Vygotskij ide ešte ďalej a konštatuje (tamže, s. 252), že seba-vedomí sa stávajú až pri reprodukovani slov ľudskej reči.

cez „okienko“ vedomia v intervale niekoľko sto milisekúnd až 2-3 sekúnd⁹), ako skôr o to, *ako sa na seba emergentne navrstvujú biologické, psychické, sociálne a kultúrne*.

Samotný pojem emergencie, ako náhleho a nepredikovateľného vzniku novej systémovej kvality na základe nového usporiadania pôvodných systémových prvkov, je síce nemenej sporný a kontroverzný ako všetky vyššie uvedené pojmy, ale pomocou teoretického aparátu predloženého J. Schenkom a G. Ellisom predsa len uchopiteľný a aplikovateľný vo vzťahu k nášmu problému. Musíme však dôsledne rozlišovať medzi slabou, silnou a semisilnou emergenciou, kedy sa, ako vecne konštatuje J. Schenk (2011, s. 38-49), pri silnej emergencii postuluje emergentná vlastnosť ako supervenientná vo vzťahu ku všetkým častiam objektu *O* a schopná takto vykazovať „určujúci spätný... vplyv na vzorce správania častí objektu *O*“, pri slabej emergencii zase naopak predpokladá, že makrostavy systému *S* sú jeho „štruktúrne vlastnosti..., ktoré sú celkom konštituované mikrostavmi“, zadávajúcimi parametre systému.

No a pri semisilnej emergencii (údajne) prekonávajú slabiny silnej i slabej emergencie, napríklad prostredníctvom Sawyerovho nereduktívneho individualizmu, ktorý predpokladá „mäkšiu“ i širšiu spätnú kauzalitu, ktorá „sa môže meniť len so zmenami ľudského konania“, t. j. so zmenami v správaní jednotlivých systémových prvkov ľudskej spoločnosti ako takej, čo sú úvahy, ktoré dostávajú oveľa konkrétnejšie vyznenie v Ellisovej štúdii z roku 2008, kde sa v elegantnej nadväznosti na Aristotelove štyri druhy príčinnosti (alebo kauzality) nielen prísne rozlišuje medzi tzv. *bottom-up* a *top-down príčinnosťou* (t. j. príčinnosťou zdola-nahor a zhora-nadol) a ich čoraz intenzívnejším a komplexnejším prepájaním na vyšších úrovniach pohybu hmoty, ale aj medzi špecifickým usporiadaním či organizáciou prvkov na týchto úrovniach, na základe čoho G. Ellis napríklad vyčleňuje až osem úrovní vied o živote.

A to časticovú fyziku, atómovú fyziku, chémiu, biochémiu, bunkovú biológiu, fyziológiu, psychológiu a nakoniec v jednom „balíku“ sociológiu, ekonomiku a politiku, čo je triedenie *alebo hierarchické usporiadanie*, ktoré nielen až zábavne pripomína Zubkovovo dialekticko- -materialistické triedenie FPH na fyzikálnu, atómovú, chemickú, mineralogickú, petrologickú, planetárnu, hviezdno-planetárnu, geologickú, biologickú a sociálnu FPH (1981, s. 134-153), ale umožňuje nám pozrieť sa na ľudskú prirodzenosť z ešte realistickejšieho zorného uhla, pretože nás motivuje posunúť sa ďalej od vyššie uvedeného *intenzitného vymedzenia* ľudskej prirodzenosti k jej oveľa všestrannejšiemu a úplnejšiemu vymedzeniu, v ktorom sú do ľudskej prirodzenosti zahrnuté buď priamo, alebo sprostredkovane aj fyzikálne, chemické,

⁹ V skutočnosti je epistemická situácia v oblasti výskumu ľudského vedomia, mysle, identity a pod. podľa všetkého ešte horšia ako naznačujem, pretože, ako vyplýva z veľmi precíznej a vecnej argumentácie E. Irvinovej (2013), súčasná psychológia a filozofia *neponúka žiadny presvedčivý dôkaz toho, že by vedomie bolo prirodzeným druhom a bolo tak dostupné serióznemu vedeckému skúmaniu, založenému na precíznej deskripcii, explikácii a predikcii aktuálne skúmaných entít či fenoménov*.

geologické a spolu s nimi, pravdaže, aj bunkové, fyziologické, psychologické a sociálne deje či procesy.

To ale zďaleka nie je všetko, pretože na základe takto široko a zároveň *presne vymedzenej ľudskej prirodzenosti* už môžeme, po prvé, konečne vidieť ľudskú prirodzenosť (a podstatu) ako permanentne sa vyvíjajúcu od momentu svojho vzniku niekedy pred 70-80 000 rokmi¹⁰ (a nachádzajúcu svoj najplnší výraz práve v „spriemerovanom“ ideálnom jedincovi súčasnej postindustriálnej spoločnosti), po druhé, presne odhadnúť či dokonca vypočítať relatívnu dôležitosť jej zložiek na základe ich časopriestorovej distribúcie, informačnej integrácie (ako odporúča G. Tononi), ale aj s tým spojenou intenzitou energetických tokov (ako zase odporúča E. Chaisson¹¹), a čo je zo všetkého najdôležitejšie, po tretie, otvoriť si cestu k priebežnému vymedzeniu nadsociálnej FPH, čiže, ako som prejedikoval v úvode článku, k vymedzeniu hranice, *za ktorou už človek prestáva byť človekom a mení sa na úplne nový prirodzený druh.*

Prvé, čo vám v tejto chvíli asi príde na um, bude zrejmé, kedy sa tak stane, kedy sa náhle a nezvratne zmeníme na niečo kvalitatívne úplne odlišné a ľudskosť ako taká zanikne, resp. bude vystriedaná niečím oveľa dokonalejším a funkčnejším, nejakým oveľa trvanlivejším a adaptabilnejším autonómnym agentom (ako by povedal S. Kauffman). Prvá, optimistická správa v tejto chvíli znie, že to zrejmé bude čoskoro, pretože výskumné práce v rozhodujúcich oblastiach (t. j. v rámci biotechnológií, nanotechnológií a umelej inteligencie) nielen výrazne pokročili, ale aj navzájom konvergujú. Celý tento transformačný proces je navyše poháňaný silnými ekonomickými impulzmi, pretože, ako upozorňujú A. Johansen a D. Sornette (2001) vo vzťahu k tzv. technologickej singularite, v danom prípade nejde len o extrémne zrýchlenie technického vývinu, *ale aj o spätnú väzbu medzi vedou, technikou a ekonomikou ako takou.*

Inak povedané, súčasná globálna civilizácia dokáže uživiť zhruba sedem miliárd ľudí len preto, lebo sa naďalej rozvíja, ako tvrdia títo autori, *rýchlejšie ako exponenciálne*, čo je však z dlhodobého hľadiska vzhľadom na limitované pozemské látkovo-energeticko-informačné zdroje neudržateľné správanie, ktoré sa bude musieť zmeniť

¹⁰ Ak totiž pripustíme, že jednoznačným dôkazom vzniku *Homo sapiens sapiens* sú okrem vždy diskutabilných kostrových pozostatkov najmä kultúrne artefakty, potom k tomuto vzniku muselo dôjsť vo vyššie uvedenom časovom intervale niekde v južnej Afrike, kde boli Henshilwoodom a i. v rokoch 2001-2002 objavené početné farebné i gravírované nástroje z kostí, ktorých „vek sa odhaduje na 77 tisíc rokov“, ako konštatuje J. Plichtová (2005, s. 29).

¹¹ G. Tononi (tamže, s. 291 a n.), napríklad ponúka metódu, na základe ktorej možno daný systém rozdeliť na časti s elementárnym množstvom informácie a následne zistiť, koľko informácie obsahuje ako integrovaný celok; zatiaľ čo E. Chaisson (2000, s. 40) porovnáva informačný obsah jednotlivých úrovní vo vesmíre na základe hustoty v nich prebiehajúcich energetických tokov, označovanej symbolom Φ , kedy má Slnko Φ (meranú v erg s^{-1} na g^{-1}) rovnú 2, zemská atmosféra (planéta) 80, biosféra (rastliny) 700, ľudské telo (živočích) 20 000, ľudský mozog (mysle) 150 000 a moderná spoločnosť (kultúra) 500 000 erg s^{-1} na g^{-1} .

nielen s ohľadom na zjavnú nemožnosť pokračovať v takýchto vývinových trendoch, ale aj s ohľadom na akúsi nepísanú povinnosť súčasného ľudstva nielen udržať, ale aj ďalej rozvinúť (či „posunúť“) vesmírny vývinový proces ako taký. A v tomto momente sa začína črtiť vyššie spomínaná orientujúca vízia, požadovaná v úvodnej správe pre Európsky parlament, vízia suverénneho, slobodného a sociálne spravodlivého spoločenstva *nového druhu inteligentných autonómnych agentov*, ktoré sa správajú pre nás viac-menej neuchopiteľným či *dokonca nepochopiteľným* spôsobom.

Vízia, na základe ktorej sa vyššie spomínané problémy s medikalizáciou, ritalínom, PGD a pod. javia ako viac-menej nepodstatné *alebo podružné*, pretože skutočne dôležité sa naopak stáva navodenie *optimálnych podmienok* na emergentný vznik novej nadsociálnej FPH (čiže nového druhu autonómnych agentov, interagujúcich navzájom oveľa efektívnejšie a určite aj „humánnejšie“ ako ľudské agenty), pri ktorom sa budeme musieť nielen definitívne a jasne rozhodnúť, čo vlastne chceme v rámci umelej inteligencie dosiahnuť alebo navodiť (relatívne tupé a poslušné virtuálne „entity“, alebo plnohodnotné agenty s vlastnou „vôľou“), ale aj definitívne zbaviť množstva antropocentrických a biocentrických predsudkov, a to aj za cenu toho, že na konci celého tohto transformačného procesu nakoniec objavíme nejakého ďalšieho Terminátora močiaceho kyselinu sírovú a spokojne „papkajúceho“ napríklad oceľové tyče.

Bibliography

ARENDT, H. 1958. *The Human Condition*. Chicago-London: University of Chicago Press 1958. 333 s. ISBN B0000CK2TY.

AYALA, F. J. 2008. Human Evolution: The Three Grand Challenges of Human Biology. In Hull, D. L., Ruse, M. (Eds.). *The Cambridge Companion to the Philosophy of Biology*. Cambridge-New York: Cambridge University Press 2008. 513 s. ISBN 978-0-521-85128-2.

BATES, E. 2005. Plasticity, Localization, and Language Development. In PARKER, S. T., LANGER, J., MILBRATH, C. (Eds.). *Biology and Knowledge Revisited*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates 2005. 341 s. ISBN 0-8058-4627-1, s. 205-253.

BURGAN, R. 2012. *Antropocentrizmus a antropický princíp*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied 2012. 144 s. Dizertačná práca. [cit. 2013-10-04]. Dostupné na internete: <<http://www.scribd.com/doc/112765748/Antropocentrizmus-a-antropický-princip>>.

CARR, B. 2004. *Úvod do metafyziky*. Bratislava: IRIS 2004. 140 s. ISBN 80-89018-69-6.

CASSIRER, E. 1977. *Esej o človeku*. Bratislava: Pravda 1977. 392 s.

COENEN, C., SCHUIJF, M., SMITS, M., KLAASSEN, P., HENNEN, L., RADER, M., WOLBRING, G. 2009. *Human Enhancement Study*. Brussels: European Parliament 2009. 200 s. Permalink: <http://www.europarl.europa.eu/stoa/default_en.htm>.

ČERNÍK, V. 1986. *Systém kategórií materialistickej dialektiky*. Bratislava: Pravda 1986. 736 s.

DOKULIL, M. 2004. „Mem“ – jen nešikovný výraz pro Popperův „3. svět“? In NOSEK, J. (Ed.). *Memý ve vědě a filosofii*. Praha: Filosofia 2004. 160 s. ISBN 80-7007-196-6, s. 43-56.

ELLIS, G. F. R. (2008): *On the Nature of Causation in Complex Systems*. [cit. 2013-10-04]. Dostupné na internete: <<http://www.mth.uct.ac.za/~ellis/Top-down%20Ellis.pdf>>.

GALLESE, V. 2005. From Mirror Neurons to the Shared Manifold Hypothesis: A Neurophysiological Account of Intersubjectivity. In PARKER, S. T., LANGER, J., MILBRATH, C. (Eds.). *Biology and Knowledge Revisited*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates 2005. 341 s. ISBN 0-8058-4627-1, s. 179-203.

GIBSON, K. R. 2005. Human Brain Evolution: Developmental Perspectives. In PARKER, S. T., LANGER, J., MILBRATH, C. (Eds.). *Biology and Knowledge Revisited*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates 2005. 341 s. ISBN 0-8058-4627-1, s. 123-143.

GORSKIJ, D. P. 1963. *Otázky abstrakcie a tvorenia pojmov*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry 1963. 356 s.

HAVEL, I. M. 2013. On the Way to Intelligence Singularity. In KELEMEN, J., ROMPORTL, J., ZACKOVA, E. (Eds.). *Beyond Artificial Intelligence. Contemplations, Expectations, Applications*. Berlin-Heidelberg: Springer-Verlag 2013. 238 s. e-ISBN 978-3-642-34422-0, s. 3-26.

CHAISSON, E. J. 2000. The Emerging Life Era: A Cosmological Imperative. In LEMARCHAND, G. A., MEECH, K. J. (Eds.). *Bioastronomy '99. A new era in bioastronomy*. San Francisco: Astronomical Society of Pacific 2000. 709 s. ISBN 1-58381-044-7, s. 35-41.

IRVINE, E. 2013. *Consciousness as a scientific concept*. Dordrecht-Heidelberg: Springer 2013. 182 s. ISBN 978-94-007-5173-6 (eBook).

JOHANSEN, A., SORNETTE, D. 2001. *Finite-time singularity in the dynamics of the world population, economic and financial indices*. [cit. 2013-10-04]. Dostupné na internete: <<http://arxiv.org/pdf/cond-mat/0002075v4.pdf>>.

MARTIN, R., BARRESI, J. 2006. *The Rise and Fall of Soul and Self*. New York: Columbia University Press 2006. 383 s. ISBN 0-231-13744-3.

MATERNA, P. 1995. *Svět pojmu a logika*. Praha: Filosofia 1995. 136 s. ISBN 80-7007-078-1.

PLICHTOVÁ, J. 2005. Prirodzenosť človeka: produkt biologickej alebo kultúrnej evolúcie? In PLICHTOVÁ, J., POPPER, M. *Predpoklady a mechanizmy kultúrnej evolúcie*. Bratislava: IRIS 2005. 182 s. ISBN 80-89018-93-9.

PORŠNEV, B. F. 1979. *O začiatkoch ľudských dejín*. Bratislava: Pravda 1979. 472 s.

SCHELLER, M. 1968. *Místo člověka v kosmu*. Praha: Academia 1968. 116 s.

SCHENK, J. 2011. Problém emergencie: silná, slabá a semisilná emergencia. In ŠUCH, J. (Ed.). *K otázkam metodológie vied (spoločenských a prírodných)*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied UMB 2011. 175 s. ISBN 978-80-557-0311-4, s. 27-58.

SLATER, M. H., BORGHINI, A. 2011. Introduction: Lessons from the Scientific Butchery . In CAMPBELL, J. K., O'ROURKE, M., SLATER, M. H. (Eds.). *Carving Nature at Its Joints. Natural Kinds in Metaphysics and Science*. London-Cambridge: MIT 2011. 355 s. ISBN 978-0-262-01593-6.

SLOBIN, D. I. 2005. From Ontogenesis to Phylogenesis: What Can Child Language Tell Us About Language Evolution? In PARKER, S. T., LANGER, J., MILBRATH, C. (Eds.). *Biology and Knowledge Revisited*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates 2005. 341 s. ISBN 0-8058-4627-1, s. 255-285.

TONONI, G. 2007. The information integration theory of consciousness. In VELMANS, M., SCHNEIDER, S. (Eds.). *The Blackwell Companion to Consciousness*. Oxford-Malden: Blackwell Publishing 2007. 744 s. ISBN 978-1-4051-2019-7, s. 287-299.

WILSON, E. O. 1993. *O lidské přirozenosti*. Praha: Nakladatelství Lidových novin 1993. 248 s. ISBN 80-7106-076-3.

ZRZAVÝ, J., STORCH, D., MIHULKA, S.: *Jak se dělá evoluce*. Praha-Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka 2004. 296 s. ISBN 80-7185-578-2.

ZUBKOV, I. F. 1981. *Problém geologickej formy pohybu hmoty*. Bratislava: Pravda 1981. 272 s.

E-LOGOS

ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY

Ročník/Year: 2014 (vychází průběžně/ published continuously)

Místo vydání/Place of edition: Praha

ISSN 1211-0442

Vydává/Publisher:

Vysoká škola ekonomická v Praze / University of Economics, Prague

nám. W. Churchilla 4

Czech Republic

130 67 Praha 3

IČ: 61384399

Web: <http://e-logos.vse.cz>

Redakce a technické informace/Editorial staff and technical information:

Miroslav Vacura

vacuram@vse.cz

Redakční rada/Board of editors:

Ladislav Benyovszky (FHS UK Praha, Czech Republic)

Ivan Blecha (FF UP Olomouc, Czech Republic)

Martin Hemelík (VŠP Jihlava, Czech Republic)

Angelo Marocco (Pontifical Athenaeum Regina Apostolorum, Rome, Italy)

Jozef Kelemen (FPF SU Opava, Czech Republic)

Daniel Kroupa (ZU Plzeň, Czech Republic)

Vladimír Kvasnička (FIIT STU Bratislava, Slovak Republic)

Jaroslav Novotný (FHS UK Praha, Czech Republic)

Jakub Novotný (VŠP Jihlava, Czech Republic)

Ján Pavlík (editor-in-chief) (VŠE Praha, Czech Republic)

Karel Pstružina (VŠE Praha, Czech Republic)

Miroslav Vacura (executive editor) (VŠE Praha, Czech Republic)